

ստացել է իր բարձրագոյն կրթութիւնը և ապա գնացել Իտալիա, Միլանում կատարելագործել իր փայլուն ձայնը և առաջին անգամ դալով Թիֆլիս երգեց Սալոնում, ստանալով բուն ծափահարութիւն: Յ. Բաղևան երգեց իտալերէն «Տօսկա» և «Միմոս» օպերաներից և հայերէն մի բոմանս:

Հայոց դրամատիկական խմբի նոր անդամ, այս սեզոնի համար Կ. Պօլսից հրաւիրւած դերասան Վահրամ Փափազեան նոյնպէս հանդէս եկաւ Թիֆլիսի ժողովրդի ստաջ առաջին անգամ Սալոնում, արտասանելով Ֆրանսերէն և հայերէն բանաստեղծութիւններ և ստանալով շատ ծափեր:

Կոնցերտային բաժինը, որ սկսեց տ. Ստոգինայի (դաշնակ) և պ. Լէօպօլդ Փօլցի (բալալայկա) «Բալլետային տեսարան» Անդրէկայի երաժշտութեամբ, շատ հաճոյքով ընդունեց բազմաթիւ հասարակութիւնից, և Նիս-կրին նւագեցին ռուսական նշանաւոր «Կամարինսկայան», որ աւելի ևս խանդավառեց ու աւելի ղարթացրեց ունկնդիրներին:

Ս. Ն. Նիկոլայեա (մեցցօ-սօպրանօ) սիրուն երգեց «Յանկուէրեն»՝ երաժշտ. Բոբինշտէյնի: Լօրդկիպանիձէ (բաս) իր սքանչելի ձայնով «Իէմօնից» երգեց «Ես նա եմ, որ...» և ամենքին հիացրեց: Մինասեան (տենօր) գեղեցիկ երգեց Պարոնըէգեանի նորագոյն բոմանսներէր: Բրօջի, որի ղեկավարութեամբ էր երաժշտական մասը, երգեց իտալերէն մի քանի բոմանս՝ ստանալով շատ ծափեր և ապա երգելով մի քանի արիաներ օպերաներից:

Հանդէսը փակեց Վինեաւսկիի մազուրկայով, որ նւագեց Լէօպօլդ Փօլց տ. Ստոգինայի հետ:

Ծափահարութիւնների տարափի տակ շատ աջող հանդէսը փակեց կէս գիշերին:

II ՀԱՆԻԻՍԱԻՈՐ ԵՐԵՎԱՆԻ

(Նւիրւած կամազգային Մեծ Յօրհանգիստ)

Ուրբաթ, հոկտ. 18-ին կայացաւ Գրական Գեղարտական Սալօնի սեզոնիս երկրորդ հանդիսաւոր jour-fixe-ը: Հաւաքելի էր շատ մեծ բազմութիւն: Լրցւել էին ոչ միայն Սալօնի դահլիճները, այլ ահագին բազմութիւն մնացել էր կանգնած նոյնիսկ պատշգամբներում և վէստիբլի վրայ: Վեհափառ Կաթողիկոսի բարեհաճ թոյլտուութեամբ ներկայ էին յատկապէս այս երեկոյթի համար ս. Էջմիածնից հրաւիրւած մեր գիտնական պատուաւոր հիւրեր սրբազան Կարապետ եպիսկոպոսը և հ. Գարեգին ու Մեսրոպ վարդապետները: Բազմաթիւ հիւրերի մէջ աչքի էին ընկնում և յունական գաղութի ներկայացուցիչները:

Ս. Մեսրոպի և Ս. Սահակի մեծազիր պատկերները պճնագործուած էին թարմ ծաղիկներով և բազմեցրած մեծ դահլիճում: Սրա կողքին նախագահի տիտղոսը: Հայր Բենիկ վարդապետը հրաւիրուած է բանալ հանդէսը և նախագահել:

Պերճախօս հ. Բենիկը առաջ է գալիս Փոթորկում է անհամար ժողովուրդը:

«Գեղասրահի այսօրւայ ժողովի բացումը ինձ է վիճակուած: Երեկոն նւիրւած է Ս. Սահակի և Ս. Մեսրոպի յիշատակին: Գրերի յորհեանական տարին վերջանում է: Մի ամբողջ տարի հայ ժողովրդի պէս-պէս խաւերում յեղյեղեցան Հայոց աշխարհին լոյս ու փառք բերող հերոսների անունները: Աւելի կամ պակաս լուսաւորութեամբ հանդէս դրեցաւ գրի պատմութիւնը, նրանից ծիլ առած, քաղցրահամ պտղով ճոխացրած քաղաքական, բարոյական, կրօնական, տրնտեսական, մտաւոր արդիւնքները:

Էլ աւելով պէտք էր տօնել այդ տօնը, առաւել արդիւնաւէտ կերպով, որովհետեւ դա հայ ազգի կեն-

դանութեան, անմահութեան տօնն է: Սակայն եղածն էլ այն մեծ արժէքն ունի, որ ազգային գիտակցութիւնը, նիրհող գիտակցութիւնը սթափեցրեց, մամուլով, գրով, գրքով կոչ արաւ ցաք ու ցրիւ, պէս-պէս շեղ ճանապարհով ընթացող հայերին մեզ համար դարերով գծւած, արիւնով օժւած կենսակրթական ուղիղ ճանապարհով ընթանալ, հալեց փոխադարձ ատելութեան սառոյցը շատ սրտերում, օտարների յարգանքը շահեց և ազգային հպարտութեամբ լցրեց մեր հոգին, մեր ազգային արժանապատուութեան արժէքը բարձրացնելով թէ մեր և թէ այլոց աչքում, հայ վարժարանների առկայծող կանթեղների մէջ նոր իւր աւելցուց, որ էլ աւելի բոցավառ լուսով լուսաւորեն մեր աշխարհի խաւարը:

Յորեկանական տարին առաջին սկսողը գեղատէրների այս սրահն եղաւ. այսօր էլ նոյն սրահը իր փափման հանդէսն է կատարում:

Որ ազգի պատմութեան խորքերը թևակոխելու լինիք, իմ արգոյ ունկնդիրներ, ամենուրեք մի ճշմարտութիւն կրկնանայ ձեր առջև և այդ ճշմարտութիւնն այս է, թէ կեանքն արտաքին, Ֆիզիքական ոյժի և գաղափարական ոյժի յարատեւ պատերազմն է: Կոպիտ ոյժը զինւած է միշտ հօր ու սրով, պատերազմում է դաժանութեամբ, մարդկային կեանքն է հնձում ամենուրեք և պատերազմի դաշտերում, յաղթածների արեան բաղանիքում լողալով, իր յաղթական դրօշը դիակներին և հրկիզած երկրի աւերակների վրայ է փոզփողում:

Գաղափարի ոյժն այլ է և ուրիշ պատերազմ ունի. նա կուռւմ է անդէն, կրում է իր վրայ բոնութեան դաժան հարւածները, առանց փոխարէնը վերադարձնելու. շատ անգամ գնում է այն սպանդանոցը, ուր տանում են, օրհնում է, երբ մորթում են և իր հալածիչների գլխին անարգանքի շանթ ու կայծակի փոխարէն խաղաղութիւն ու սէր է անձրւում: Նա զինւած է միայն իր գաղափարի ջերմ սիրով, ամբալուս ոգևորութեամբ:

Գաղափարի զինւորն ընկնում է, բայց իր գործը փրկում, իր հաճոգմունքը թողնում, իր հրեղէն ու հոգեղէն բողոքը կտակում յեանորդներին աշխարհի բիրտ ոյժի և անիրաւութեան դէմ: Եւ այդ համոզմունքը, այդ դաւանելի ճշմարտութիւնը, այդ խորունկ գիտակցութիւնը, որ մի կտորիկ ամպի նման է ծնւում բոնութեան ջինջ երկնակամարի վրայ, անզգայի կերպով մեծանում, ծաւալում, բուռւմ է ամբողջ երկինքը, որոտ, կարկուտ ու կայծակ է տեղում անիրաւութեան գլխին, մինչև որ Ֆիզիքական պարտաւած ոյժը գէնքը գետին չի դնում, մինչև որ բոնաւորների սրտերը չեն խոնարհուում գաղափարի ոյժի առջև:

Այս ճշմարտութիւնը հաստատուելու համար փաստեր, որքան կամենաք, կրգանէք ազգերի պատմութեան, մասնաւորապէս կրօնների պատմութեան մէջ, ուր քաղաքակրթութեան աստիճաններն առաւել պայծառ, գաղափարական ոյժի պատերազմն առաւել ջինջ է երևում:

Հեղ գառան նման, անմուռն ոչխարի նման կանգնած է ինքն Յիսուս իր դահիճ դատաւորների առջև, իր սուրբ արիւնով քառաթեւն է ներկում, նրա բարձունքից Հայր Աստուծոց թողութիւն է հայցում սպանիչների համար, իջնում գերեզման, որ կնքուած է, որ պահուած պահպաններով, բայց սպանիչները դեռ վախնում են, որ վեր կըկենայ: Այս երկիւղի, այս սարսափի մէջն է յարութեան, անմահութեան գաղափարը: Եւ յարեաւ Քրիստոս, «յարուցիչն մեռելոց»:

Կայսերական պարտիզի մէջ մի ծառի վրայ գաղափարական հերոսներ են կապւած, ձիւթով, գիւրավառ նիւթերով օժւած: Նրանց լուցեալ ջահեր են մօտենում և բոցավառում են կապեալները. խորհուրդներով յղի, յոյսերով յղի լուսաւորում է գոտոջ Հոռմը: Նահատակների ճենճերի հետ դէպի երկինքն են բարձրանում նրանց հառաչանքները և օրհնութեամբ լի բերանը, որ աշխարհին սէր ու խաղաղութիւն է մըրմնջում: Իսկ Ներոնը, գաղաններից էն գազանը հըրճուած է կենդանի լապտերների փառաշուք տեսարանով: Բայց շուտով այն խարոյկների վայրում, խրոխտ բոնաւորի ստրկական մահաւան շուրջը գաղափարական նահատակների յաղթական դրօշակը՝ խաչը շողաց:

կոստանդիանոսի հեռատես աչքերը հեռաւոր երկրների վրայ սիրոյ խաչը տեսան. խաչը դրոշմեց իր դրոշակները վրայ, գերադասութիւնը գաղափարական կուէին տալով և նման կուէի կերպարանք տալով իր պատերազմին, փառաւոր յաղթանակ շահեց հակառակորդի վրայ, «Մեծ» անան արժանանալով իր խոստովանութեամբ:

Սէզն Տրդատ չորեքտասան զարհուրելի չարչարանք ենթարկեց Պարթև Գրիգորին, որ յետոյ իր հպարտ գլուխը խաչի և Ս. Գրիգորի առջևը խոնարհէ ծնկաչոք:

Քրիստոնէից արեան ծարաւի Ուրացող Յուլիանոսը նետահար լինելիս, արնքամ վիճակում մի բուռն արիւնն է նետում դէպի երկինք, կանչելով. «Յաղթեցիր, Նազովրեցի»:

Սանատրուկ արքայ հայոց դաւնացած շնչով հեզ թողէնս առաքելին նահատակելու հրաման արձակեց, կոտորեց քրիստոնեաներին, մոլեգնաբար սպանեց իր իսկ դստեր, որպէսզի նրա դիակի թով ծուռն իջած խղճի խայթն ու խոցն հոգու մէջ, խոստովանի, դէպի վեր իր հառաչանքն ուղղելով. «Ի՞նչ յաղթեցիր, խաչեալ Յիսուս»:

Ահա այսպիսի գաղափարական ճամբայ բացին հայ ազգի համար Ս. Սահակ ու Մեսրոպ, գաղափարական զօրագլուխներ, որոնց անպարտելի զէնքը հոգիացած գիրն եղաւ, որ յետոյ հոգու, գաղափարի պահպան հրեշտակն եղաւ:

Դարերի վկայութիւնը հաստատեց, թէ մեր հերոսների ցուցած խաչակրութեան ճանապարհն ուղիղ էր. դեռ տառապում ենք, դեռ կանք, դեռ հաւատում ենք գաղափարի յաղթանակին: Մեր անպարտ արեան մէն մի կաթիլը մեր ոգևորութեան ու յոյսերի խորոյն ընկնելով բորբոքում է հուրը, որպէս դիւրավառ նիւթ:

Քանի հոգին, գաղափարն է թագնւած մեր սըրտերի և հայ գրի մէջ, հայը միշտ կապրի:

Կը մեռնի հայը, երբ Ս. Սահակի և Մեսրոպի ճամբիցը շեղւի, գիրն անհոգի տառ դարձնէ, գաղափարների բարձունքներիցը սահի իջնի դէպի նիւթը, անցեալի հետ կապը կտրէ, որից Տէր Աստուած ազատ պահէ հային մեր ընտրելագոյն զոյգ սուրբերի բարեխօսութեամբ:

Պօսքս երկարեց, որի համար ձեռ երկայնամբուութիւնն եմ խնդրում: Արդ, ժողովի բացումն յայտարարելով, խօսքի եմ հրաւիրում մեր պատւական հետորններին:

Հ. Գարեգին վարդապետը հետաքրքրաշարժ օրինակներով խօսում է հայ գրչագրութեան մասին, ցոյց տալով այն ճոխութիւնը, որ պարունակում է հայ ձեռագիր մատենադարանը գիտութեան, պատմական-կենցաղագրութեան և գեղագիտական արւեստի համար:

Կարապետ եպիսկոպոս, որ կից դահլիճում գերմանացի հիւրերին ծանօթացնում էր հայ տառերի գիւտի և այդ էպոխայի հետ, մեծ դահլիճում մօտաւորապէս հետևեալ ճառն է արտասանում.

Իբրև եկեղեցու պաշտօնէի և գրի մարդու՝ ինձ առանձին ուրախութիւն է պատճառում այս հետաքրքրութիւնը, որ զարթել է հայ հասարակութեան կըրթած դասի մէջ, մեծ յորելանի առթիւ, մեր պատմական անցեալի, հայկական գրի միջոցաւ հայ եկեղեցականութեան կատարած պատմական դերի նկատմամբ: Այդ երևոյթը նոյնչափ աւելի ցանկալի է և ուրախալի, որչափ քիչ է ծանօթ նոյնիսկ մեր կըրթած դասին հայի թէ գրական, թէ եկեղեցական և թէ նրա քաղաքական անցեալը: Իսկ հայի անցեալը շատ աւելի փառաւոր է, բազմաբովանդակ և պանծալի, քան սովորաբար կարծում ենք: Տառերի գիւտի և տպագրութեան յորելանով մենք կատարում ենք տօնը այն դարաւոր աննկուն, անդադրում և բեղմնալից գործունէութեան, որով մեր հայրերը խաւարի մէջ, կոշտ աւազուտների վրայ ճանապարհ են հարթել դէպի շրջապատող աշխարհի լուսաւորութեան կենտրոնները, իւրացրել ժամանակի քաղաքակիրթ ազգերի հոգևոր, մտաւոր, գեղարւեստագիտութեան արդեանց արգասիքը, ընտանեցրել և զարգացրել սեփական հանճարով,

ինքնուրոյն ոգւոյ հոյակապ պորժեր արտադրել, դժոխային պայմանների մէջ պահպանել և թողել մեզ մի թանգազին ժառանգութիւն, մի հարուստ գանձարան հոգևոր բարեաց, որ դժբախտաբար այնքան քիչ, այնքան սխալ ենք գնահատում: Ինահատութեան ժամ է ահա. յորելանական տօների իսկական խորհուրդը պիտի լինի ճանաչել և ուղիղ գնահատել անցեալի ժառանգութիւնը: Եւ մեր ներկայ սերունդի համար մանաւանդ անչափ կարևոր է և խրատական անցեալի լուրջ ուսումնասիրութիւնն ու գնահատութիւնը: Այսօր աւելի, քան անցեալում, մենք պէտք ունենք մեզնից լուսաւոր քաղաքակրթական բարիքների և ջանք քիչ չենք գործ դնում մօտենալու նրանց և իւրացնելու: Սակայն մինչ մեր հայրերը օտարինը հայացնում էին և այդպէս հայ հոգի վրայ արդիւնաւոր կացուցանում, մենք ինքներս օտարանում ենք, օտարին նրմանելու ձգտումով կորցնում մեր հայկական տիպը, մեր լեզուն, մեր հոգեկան առանձնայատկութիւնները՝ այն ամենն, ինչ որ մեր ներքին ոյժն է կազմում, մեր հոգևոր բեղմնաւորութեան ուղն ու ծուծը և այլասեւեւում ենք. կտրում հայրենի կոճղից և խորթանում, մայր երկրի համար անպտուղ, օտար հնոցում վառւելու չոր խոխ դառնում: Ահա այս կորստաբեր ընթացքից յետ կանգնելու, մեր մեծագործ նախնեաց յիշատակով պարծենալու, նրանց տոկուն ջանասիրութեան և ազնիւ հաւատարմութեան օրինակով ոգևորւելու զօրեղ ազդարարութիւն լինէին ամենքիս համար յորելանական տօները, որ աշխատենք դառնալ ընդհանուր քաղաքակրթութեան ծառից պատուաստած միմի կենսալից տունկ հայրենի հողում, այնտեղ արգասաւորել մեր ժառանգած հայկական առաքինութիւններն ու կարողութիւնները, ներկայանալ իբրև արժանի որդիք Ս. Սահակի և Ս. Մեսրոպի՝ մեծ թարգմանիչ մեր հայրերի:

Հետոյ Մեսրոպ վարդապետ Մաքսուդեան յուշարէն պերճ առգանութեամբ դիմում է յունական գաղութի ներկայացուցիչներին հետևեալով.

Ազնիւ յոյներ.

Ի պատասխան Ձեր շնորհաւորական հեռագրին մեր ազգային մեծագոյն կրկնակ յորելանի առթիւ՝ նախրական պարտք եմ համարում յայտնելու Ձեզ թէ իմ, թէ ազգակիցներիս շնորհակալութիւնը:

Մենք հայերս, որ պաշտում ենք մեր ցեղի փառքը, չենք անգիտանում, որ հայ միտքը շատ բան պարտական է յոյն մտքին: Մեր լուսաւորութեան առաքելները Բիւզանդիոնում կըրթեցան: Իսկ Հայաստանում, ինչպէս ամենուրեք, յոյն եղիւնակներն եղել են լուսագոյն առաջնորդները դէպի քաղաքակրթութիւն: Այս ասում եմ ոչ թէ Ձեզ շոյիլու համար, որովհետև ինչպէս բնական, այնպէս և մտքի լոյսը ոչ հայրենիք է ճանաչում, ոչ ազգ, այլ այն պատճառով, որ հայերիս յարգանքը դէպի յոյները բղիւում է մի խոր ըզգացումից՝ համապատասխան այն լոյսին, որ յոյն եղբայրը տւել է իր հայ եղբորը:

Մաղթում եմ, սիրելի յոյներ, որ մեր զաւակները բախտաւոր գտնելին աւելի փառաւոր յորելաններ տօնելու ճշմարիտ եղբայրութեան զգացումներով համակւած:

Քաջալերւենք բանաստեղծի (Թէոկրատոսի) խօսքով. «Միբա առ. շուտով աւելի լաւ վաղը կըգայ»:

Ապա Ֆրանսսերէն արտասանում է հետևեալ ճառը՝
 Ե. դարը հայոց պատմութեան համար մի նոր դարագլուխ է բաց անում, ամենից փայլուն դարագլուխը: Հայ եկեղեցու երկու ներկայացուցիչներ, Ս. Մեսրոպ և Ս. Սահակ, մին վարդապետ, միւսը կաթողիկոս, ազգային այրուբնի հնարումով, ծնունդ են տալիս մի ազգային գրականութեան: Այս վերջինիս շնորհիւ է, որ եկեղեցին մի անգամ ընդմիջում թօթափում է հարեան յոյն և ասորի կղերների լուծը, և ժողովուրդն էլ, որ իր օտար դաստիարակների քարոզութիւնից ոչինչ չէր հասկանում, սկսում է Աւետարանի լոյսն ընդունել բուն իսկ աղբիւրից: Քաղաքական անկախութեան փոխարէն, որ շատ չանցած կորցրեց Հայաստանը, հոգու և մտքի ազատութիւնն է ըսկսում հաստատուել ու զարգանալ հայ երկնքի տակ: Մեր վերածնութեան դարագլուխն է այդ:

Շատ հաւանական է, որ ազգային գրականութեան պակասը Մեսրոպի ու Սահակի հետ ուրիշներին ևս մտատանջում էր: Ազգար Փարպեցին բաւական պաշտօն կիրպով յիշատակում է, որ այրուբնի գիւտից առաջ՝ հայերէն գրի անհրաժեշտութեան մասին արդէն խօսք եղել էր և Վրաստանի թագաւորը մի վանականից լսել էր, որ այսինչ գիւղում, այսինչ եպիսկոպոսի մօտ գտնուում է մի այրուբն, որը կարելի լինէր թերևս գործ ածել: Այսուամենայնիւ նախաձեռնողի փառքը պատկանում է Ս. Մեսրոպին, ինչպէս և Ս. Մեսրոպին ու Ս. Սահակին է պատշաճում հիմնադրի պատիւը մի գրականութեան, որ կոչւած էր պաշտպանելու ապագայում եկեղեցին ու ազգը ամեն տեսակ վտանգի դէմ:

Ս. Մեսրոպ, ահա մի ճշմարիտ տիպար՝ եսանդի ու գործունէութեան: Նա ճանապարհորդեց ամեն տեղ, փորձեց ամեն ինչ, մինչև որ հասաւ նպատակին: Եւ այն այրուբնը, որ նա ձևակերպեց, փառաւոր վկան է նրա նրբամտութեան, որովհետև հայերէն այրուբնը, լինելով ըստ ամենայնի ձայնարանական և հետևապէս կարող հանդէս բերելու լեզւի բոլոր հնչիւնները, մին է ամենալաւ այրուբններից:

Ս. Մեսրոպի ժամանակակից կենսագրների՝ Կորիւնի, Փարպեցու՝ պատմածներից երևում է, որ նա նախ փորձել է օգտուել ասորական այրուբնից, որ ինչպէս բոլոր սեմական այրուբնները, ձայնաւորներ չունի և հետևապէս անկարող էր ճշտութեամբ ներկայացնել հայերէն բառերի արտասանութիւնները: Այդ պատճառով էլ նախամեծար է համարում յունականը: Եւ իրօք մեր այրուբնի դասաւորութիւնը յար և նրման է յունականին: Միայն մի քանի ձայներ, որ պակասում են յունարէնում, ներկայացւած են Ս. Մեսրոպի այրուբնում առանձին նշաններով, օր լ, լւ, ծ՝, ձ, ն, և այլն:

Սոյն նորաստեղծ այրուբնը առաջին անգամ ածեցին Ս. Գրքի թարգմանութեան համար: Այդ թարգմանութիւնն արին ըստ ոմանց յունարէնից, ըստ այլոց ասորերէնից, բայց աւելի հաւանական է որ թարգմանած լինին յունարէնից և ապա ասորերէնի համեմատութեամբ սրբագրած: Այս թարգմանութիւնը, որ իր զեղեցկութեան պատճառով իրաւամբ արժանացած է «Թագունի թարգմանութեանց» կոչելու պատւին, հնագոյն յիշատակարանն է հայ լեզւի: Ս. Գրքի թարգմանութեան յաջորդիցին այլ թարգմանութիւններ յոյն և ասորի եկեղեցաձայրերի գործերից:

Այս առաջին, այն է մինչև 450 թւականը կատարւած, թարգմանութեանց թիւն, ըստ ոմանց (տ. Հիւրշման, Arm. Gram. էջ. VI) 600-ից անց է: Աւելորդ է շեշտել այստեղ այն կարեորութիւնը, որ ներկայացնում են գրանք մատենագրական և պատմաբանական կրկին տեսակէտներից:

Բացի թարգմանութիւններից գրականութեան հէնց սկզբից արտադրեցին նաև ինքնուրոյն երկեր զանազան բովանդակութիւններով—պատմական, փիլիսոփայական, վարդապետական, և այլն:

Հայոց այս մտաւոր գործունէութիւնը անընդհատ շարունակւեց մինչև ժ. Գ. վարը, որից յետոյ մի առժամանակ ընդհատեց քաղաքական աննպաստ հանգամանքների բերումով և վերսկսեց ժ. Ը. դարում: Հայ միտքը այս ընդարձակ ժամանակաշրջանում արտադրել է գրական բազմազան ճիւղերի վերաբերեալ գործեր բանաստեղծական, բժշկական, աստղաբաշխական, իրաւաբանական, մեկնաբանական, և այլն, և այլն:

Ինքնին հասկանալի է, որ հայ լեզւի ու հայ գրականութեան խոր ծանօթութիւնը կարևոր է ու-

սումնասիրելու համար բիւզանդացոյ, պարսից, արաբների, ասորոց և ուրիշների պատմութիւնները:

Սակայն ինձ ամենից աւելի սքանչացնողն այն ճիգն է, որ մեր հայրերը գործ են դրել արևմուտքի ժողովուրդներից ետ չմնալու համար: Դեռ այսօր էլ հայ մտաւորականի հայեացքը յառած է դէպի արևմուտք՝ ընդօրինակելու նրանից ինչ որ գտնուում է օգտակար և զեղեցիկ: Մեր եկեղեցու կազմակերպութիւնը, եկեղեցու, որի յառաջողիմութիւնը եղել է միշտ, գէթ մինչև վերջին ժամանակներս, զուգընթաց արևմտեան եկեղեցիների յառաջողիմութեան, ինչպէս և արևեստի այն բազմաթիւ նուրբ յիշատակարանները, որոնց բեկորներն իսկ հիացնում են ամենից բաղաքակիրթ այցելուներին անգամ, թէ դիտնական, թէ արեստագէտ, յիշատակարաններ, որոնց կէսը դեռ մնում է ծածկւած հին ձեռագրերում, ու ցաւով պիտի աւելացնեմ, դարաւոր փոշիների տակ, ամենից պերճախօս վկաններն են հայ հոգու այս ազնիւ ձրգատումին:

Գալով տպագրութեան՝ ահա ուղիղ շորս դար է, որ Հայաստանը վայելում է մամուլի բարիքները: Առաջին հայերէն գիրքը տպւած է Վենետիկում 1512-ին: Այսպիսով մի կրկնակ յորելեան է, որ այս օրերս տօնից մեր ժողովուրդը: Սանդախաութիւնը, որ տեսնում էր ամենուրեք, միանգամայն համապատասխանում էր յորելեանի իմաստին:

Անշուշտ պատերազմի դաշտում հանդէս բերւած մի դիւցազնութեան յիշատակը չէր, որ ծափահարեցինք և սակայն մի փառաւոր յաղթութեան տօն էր որ տօնեցինք—գարբերի խաւարի դէմ: Պաշտելի տօն, որի յիշատակը, աներկբայ եմ, պիտի ապրի սերնդից սերունդ բոլոր հայ սրտերում:

Հիացումը գագաթնակէտին հասած բազմութիւնը ջերմ ովասաններով իր գոհունակութիւնն է յայտնում ս. էջմիածնի գիտնական միաբանութեան այս փայլուն ներկայացուցիչներին, հրճանքով լսելով և բազմալեզու եւրոպական գաղութի զովեստը, որ իւրաքանչիւրը նրանցից հմայւած մեր չեւտորների արտասանութեամբ մի-մի գարմացական նշան էին դարձել:

Եղաւ երաժշտական ընդմիջում: Եւ ապա սկսեց զրոյց համազգային Մեծ Յորելեանի շուրջ: Սօսեցին Ալ. Բալանթար, պ. պ. Երամեան, Արամ Բաֆֆի (անդիւրէն), Սօլովեան, Գառնիկ և այլն:

Վերսկսեց երաժշտական բաժինը: Շատ երգեցին և հայերէն բօմաններ: Հ. Մաքսուզեան արտասանեց մի քանի լեզուներով բանաստեղծական հատուածներ, որոնք ընդունեցին բուռն ծափահարութեամբ:

Հանդիսի վերջում ժողովականների ջերմ ցանկութեամբ կազմեց, խմբագրեց և Ամենայն Հայոց Վեհափառ Կաթողիկոսին ուղարկեց նախագահ Բենիկ վարդապետի և Տ. Նազարեանի ստորագրութեամբ հետևեալ հետագիրը.

Նորին Օծովթեան Ամենայն Հայոց Վեհափառ Կաթողիկոսին Ս. էջմիածին.

«Գրական-Գեղագիտական Սալոնի երեկոյթին ժողովածները, լսելով մի շարք ճատեր նւիրւած հայ այրուբնի 1500-ամեակին, յայտնում են Ձեր Վեհափառութեան իրանց երախտագիտութիւնը Ձեր բարձր հովանաւորութեան և նախաձեռնութեան համար, որոնցով Ձեր Վեհափառութիւնը աջակցեց հայ ազգի մեծ կուլտուրական տօնին»:

Եւ ի պատասխան ստացեց.

«Բենիկ վարդապետին և Տիրգրան Նազարեանին: Ծնորհակալ եմ: Օրհնում եմ ձեզ և Գրական-Գեղագիտական Սալոնում հաւաքւած ներին՝ որդիական զգացմունքների արտայայտութեան համար:

Գէորգ Կաթողիկոս Ամենայն Հայոց

